

Til Jels Menighedsråd

April 2016

Jels Kirke er en statelig og markant bygning. Rummet har "format" - og dertil en fortræffelig musikakustik. Kirkens orgel, som gennem en menneskealder har været i det verdenskendte, danske orgelbyggeri Marcussen & Søn's varetægt, er klangligt i dag på mange måder af grundlæggende fremragende kvalitet. Men der er adskillige praktiske og tekniske problemer forbundet med orgelværket - som ikke kan lægges orgelbyggeriet til last, men som gennem årtier har trængt sig på, og som nu gør det nødvendigt i forbindelse med den forestående kirkerestaurering at tage en beslutning om instrumentets fremtid.

På sin vis er kirkens nuværende orgelsituation resultatet af op mod 100 års spareløsninger.

I 1923 anskaffedes et ældre, brugt orgel af ukendt tysk herkomst. Fra dette instrument eksisterer stadig orgelhus og en facade, bestående af tre ens, musikalsk "døde" pibefelter med stumme pibeattrapper af bronceret zink - desuden et stort, tungt udseende og ergonomisk uheldigt dimensioneret spillebord med to Manualer og Pedal.

I 1943 udførte Marcussen & Søn ny vindlade til det underste klaviatur (I. Manual), som samtidig blev forsynet med stort set nyt pibeværk. Det skete på et tidspunkt, hvor det sønderjyske firma for alvor var ved at cementere sin position som på verdensplan ledende, og det klangligt/musikalske resultatet var derefter. Men atter blev der sparet: Det øverste klaviatur og Pedalklaviaturet var stumt. Først i 1950 udbyggedes orglet med pibeværk til II. Manual - og Pedalet manglede stadig selvstændige piber.

Det mest uheldige var dog, at der både i 1943 og 1950 igen blev valgt en spareløsning ved i teknisk henseende at fortsætte med anvendelse af sk pneumatisk traktur og keglevindlader - hvor forsinket, uegal spillemåde og dårlig repetitionsevne med tiden bliver mere og mere udtalt. På trods af, at Marcussen & Søn allerede omkring 1930 havde vundet ry som international pioner omkring tilbagevenden til det klassiske, i århundreder gennemprøvede mekaniske sløjfeladesystem.

Det pneumatiske system var således i 1943 reelt forældet, og i 1950 må der ikke usandsynligt have været tale om det sidste pneumatiske anlæg fra Marcussen & Søn.

Normalt påregnes en funktionstid på omkring 25 år for et sådant anlæg, inden selve driftssikkerheden bliver et problem i form af stumme eller fasthængende toner. Kvaliteten må have været god, idet en gennemgribende istandsættelse først blev nødvendig i 1983. Ved denne lejlighed påpegedes atter den påfaldende mangel på i det mindste en selvstændig Subbas 16' i Pedalet.

Nu er der imidlertid gået over 40 år siden sidste istandsættelse, og man kan ikke lukke øjnene for at behovet for endnu en hovedreparation sandsynligvis nærmer sig.

Derudover er det visuelle indtryk fremdeles belastet af, at orgelværket dækkes af en billig, stum facadekulisse, der ikke er kirkerummet værdig - og som i øvrigt ikke har nogen forbindelse med selve orglets klangbillede.

Orglet mangler stadig Pedalregistre, der skal give klangen fundament - og dermed menighedssangen den rette, sunde støtte.

Ihvorvel orglet også i 2016 må konstateres at være klangligt fremragende - faktisk "overgennemsnitligt" - er der dog tale om en art "spare" disposition med blot 10 stemmer, hvor der (ud over de nævnte Pedalregistre) mangler egentlige solostemmer til fremhævelse af melodilinier i både salmespil og orgellitteraturen i øvrigt. Desuden ville man i dag naturligt forvente, at II. Manuals piber var anbragt i en svellekasse, hvormed lydstyrken kan gradvist dæmpes.

Det er derfor menighedsrådets hensigt at søge orglet grundlæggende ombygget og kompletteret ud fra flg. plan, udarbejdet i samarbejde med kirkens orgelfaglige rådgiver, domorganist em. Svend Prip:

Orglet forsynes med helt nyt, up-to-date teknisk anlæg i form af sløjfevindlader og mekanisk traktur/registratur. Dog genanvendes den eksisterende hovedbælg (renoveret 1980), ligesom der tænkes anvendt et nyere, renoveret spillebord fra et ombygget Marcussen-orgel.

Alt pibemateriale genanvendes, med enkelte omplaceringer. Det suppleres med to Pedalregistre og et enkelt soloregister - samt en nyt register, der med rigtige tinpiber anbringes klingende i facaden og dermed bringer orgelklangen i bedre forbindelse med rummet og menigheden.

Facaden og dens pibeopstillingen kan med enkle greb ændres i retning af et orgelmæssigt troværdigt udtryk i pagt med rummet.

Orglet vil herefter have 14 stemmer. Til sammenligning har orglerne i Folding og Skodborg samme stemmeantal - orglerne i Billund, Holsted og Vejen hhv 17, 18 og 20 stemmer.

Udgifterne anslås til mellem 2 og 2,5 millioner kr. inkl. moms. Et tilsvarende helt nyt orgel vil beløbe sig til omkring 3 millioner.

Når forskellen ikke er større, hænger det sammen med, at piberne - umiddelbart overraskende - i den store sammenhæng ikke er det dyreste i et orgel. Det er derimod det tekniske anlæg.

Men i dette tilfælde vil man - ud over en notorisk besparelse - kunne bidrage med at bevare et specielt smukt klingende pibeværk med værdifulde "sønderjyske rødder".

Det beskrevne projekt repræsenterer en længe ventet, langsigtet og færdig orgelløsning.

Jels kirke har som nævnt en fortrinlig musikakustik; også derfor må projektet betragtes som en god, kirkelig som musikkulturel investering.

Svend Prip [mailto:prip@direkte.org]